

Death is not an issue.

Av Sarah Oja

Tack vare Røj-en-minas designtävling fick jag möjlighet att åka till Bosnien-Hercegovina* i oktober 2006. Under resans gångs skrev jag dagbok för att dokumentera mina upplevelser. Jag fick chansen att besöka ett väldigt fascinerande land som jag troligen aldrig annars hade fått uppleva. Rubriken "Death is not an issue" ska spegla människors sätt att tänka när de beträder minfält trots att de är medvetna om farorna. Den vetskapen gav mig många timmar i ändlöst grubbel.

"Dom bryr sig inte om dom dör, dom har inte mycket som är dom kärt, de har överlevt ett krig och de är kanske fattiga. Dom riskerar hellre livet för lite ved än fryser."

Jag hoppas att min resa kan upplysa folk om de problem som finns i Bosnien-Hercegovina, samt vad man kan göra för att hjälpa till.

Detta är min resa till Bosnien-Hercegovina.

* för att underlätta läsningen kommer jag i fortsättningen endast skriva Bosnien

Övergivna hus och kulhål 10 Oktober Måndag

När jag kliver ut från flygplatsen så översköls jag av Bosniens melankoliska atmosfär. Jag sätter mig i taxin och det tar inte många minuter innan jag ser det första huset helt översållad av kulhål. Innan jag åkte hade jag fått höra att det för några år sedan inte fanns en byggnad utan kulhål i Sarajevo.

Godtrogen som jag är så trodde jag att Sarajevos ärr sedan kriget skulle vara mindre påtagliga.

I stort sett alla hus är märkta av krig, förutom de stora lyxiga hotellen som är en ros i öknen. Jag tycker det är tråkigt att de som har råd, de som kan resa, de som är på semester, de ska få de finaste husen medan de som bor här har de sämre husen.

Borde det inte vara viktigare att reparera fler hus istället för att pumpa in så mycket lyx det bara går i ett hus? Ett hus för de som inte ens bor här permanent?

Tänk så många hus man hade kunnat restaurera, för de pengar som har spenderats på de lyxiga hotellen? Jag är medveten om att turismen är en viktig del i att få en stad på fötter igen. Turister spenderar pengar, det är helt klart!

Trots allt känns det tråkigt att de som bor här permanent inte får sin stad restaurerad till dess egentliga jag. Just nu känns det som att Sarajevo är en sovande stad.

Vi tar en promenad genom centrala Sarajevo, här slogs jag av hur mycket unga människor som var i rörelse. När jag ser på ungdomen så har jag svårt att tänka mig att just de bor i denna ärrade stad, de ser ut som vilka andra ungdomar som helst. Jag fick senare veta att anledningen till att man såg så få äldre var att den äldre generationen hade blivit dödade under kriget.

Under vår promenad såg jag endast tre tiggare, jag väntade mig fler eftersom staden var så pass förstörd. En av tiggarna var en ung kvinna som var mycket utmärglad, hon var påtagligt knarkpåverkad. Hon sade att hon ville ha pengar till mat, och hon var noga med att påpeka att pengarna inte skulle användas till något annat. Eftersom hon var så noga med att påpeka att pengarna skulle användas till mat, så tvivlar jag på hennes intensioner.

Något som gör mig upprörd är synen av det gamla biblioteket. Ett vackert hus, ett ståtligt hus, nu med igenbommade fönster och förfallen fasad. Jag kan tänka mig hur vackert biblioteket måste ha sett ut innan serberna tände eld på det. Två miljoner böcker förstördes i branden. Nu står det där som en ledsam påminnelse av krigets förödelse mitt i staden, igenbommad och förfallen.

På väg hem från promenaden så ser jag till min förfäran att bredvid mitt hotell ligger en bordell. Nerdragna persienner och skyltar med nakna kvinnor - det tog ett tag innan jag insåg vad som föregick i den byggnaden. Det kändes surrealistiskt, bredvid hotellet jag bor säljer kvinnor och kanske män sina kroppar. Medan något bokar tid för en ansiktsbehandling på mitt hotell så betalar någon annan för sexuella tjänster alldeles intill.

Förödelse och föreläsningar 11 Oktober Onsdag

Dagen börjar med en välbehövd hotellfrukost, det känns bra med lite mat efter en fantastisk natts sömn. Vi möter vår värd för dagen, Roman Tursic från Røj-en-minas partnerorganisation ITF, International Trust Fund. Tillsammans åker vi bil genom Sarajevo till ITFS kontor. Där får vi ta del av en föreläsning om deras verksamhet i Bosnien.

Efter det lärorika besöket så åker vi vidare till BH MAC (Bosnia-Herzegovina Mine Action Center) där vi får en föreläsning med fokus på den praktiska delen av minröjningen av en av deras representanter.

Sedan ger vi oss iväg mot dagens höjdpunkt för min del. Kratine, en by uppe i bergen är dagens mål. Resan börjar längs slingriga vägar, och vi blev förvarnande att vägarna kommer att bli mycket sämre när vi kommer högre upp i bergen. Eftersom jag inte är van med slingriga vägar så tyckte jag att de asfalterade vägarna i resans början var illa

nog, men det blev betydligt värre. Vägarna i bergen var inte asfalterade, gropiga och guppiga med branta stup vid vägkanten.

Vi stannar till för att sträcka benen utanför ett nerlagt motell. Huset var stort och väldigt annorlunda, ett vackert hus, numera helt övergivet. Det finns många övergivna hus i Bosnien men detta hus var mycket speciellt. Gardinerna hängde fortfarande kvar i fönstren. Det enda de gjort sedan kriget var att stoppa ett stort hänglås på dörren. Undrar om motellet någonsin kommer öppnas igen?

Efter en lång och guppig resa så kommer vi fram till Kratine. Bilen stannar på en grusväg jämte en brant backe. Vägen var omsluten av minor. Just när jag stiger ur bilden så snubblar jag, jag återfår balansen just när jag är på väg att störta ner för den minerade backen. Hjärtat börjar klappa lite extra hårt när jag inser att jag kunde ha dött. Men jag är ändå bara på besök, tänk på dom som bor i minerade byar? Dom lever med detta! Jag kan åka tillbaka till Sverige och fnissa lite när jag nämner att jag nästan snubblade ut på ett minfält. För dom som bor här är det på allvar, de har säkert sett någon av sina släktingar eller bekanta bli amputerad på grund av en mina.

Vi besöker en moské som lokalbefolkningen har byggt upp. Före kriget stod det en moské där, men under kriget förstördes den och soldater minerade området för att skada eventuella återvändare. Runt om moskén var det minerat, det fanns bara små stigar där man kunde gå utan att riskera livet.

PAZI MINE 12 Oktober Torsdag

Tidigt på morgonen bär det iväg mot Podzeplje, som är en by upp i bergen. FN-föreningen i Katrineholm har samlat ihop pengar och gjort det möjligt att få vissa delar av byn fri från minor. Efter en lång bilresa kom vi fram till den lilla byn som var omgiven av berg. Bosniens natur är väldig dramatisk och vacker. Vägen till Podzeplje var kantad av röda skyltar med döskallar på samt texten "PAZI MINE" varning minor. Vårän värd berättar för oss att eftersom man ser att folk använder vägarna vi åker på så var dom säkra att köra på, men jag måste erkänna att det var med en klump i halsen jag går på kisspaus i skogen vid vägen.

Husen i byn är enkla och små, mittibland husen stod ruiner. Det var några som valt att inte återvända till Podzeplje efter kriget, deras hus är i ruiner. Som en påminnelse om kriget och ett bevis på återvändarnas mod. Under kriget så minerades hela byn. Soldaterna minerade framför dörrar, framför grindar, vid brunnar och liknande där de visste att de som återvände kommer att gå. På grund av den skräcken så återvände inte många. Men tack vare Røj-en-mina har de som velat kunna återvända till sina hem i Podzeplje.

När vi går ur bilen så blev vi välkomnade av en kvinna med hennes barn, de visste att vi skulle komma. De pratar med oss genom vårän tolk. Vi blir inbjudna till familjen på en kopp the. Men först ger vi av oss mot den nybyggda, men stänga skolan. USAID hade byggt upp skolan, den hade som mycket annat blivit förstörd under kriget. Nu var skolan stängd eftersom det var för få barn som bodde i byn. Barn som förut kommit från andra byar till skolan i Podzeplje valde nu att bo på internat i Sarajevo eftersom de inte kunde/ville beblanda sig med andra folkgrupper. Bosniaker skickar inte sina barn till en serbisk skola eftersom de där blir illa behandlade. Om folket var enat så hade denna skola varit full med barn, men nu måste barnen resa många mil för att komma till skolan.

Podzeplje är omringad av minor, bergen och skogen är fortfarande minerade, runt husen och runt vägarna samt några ängar var det minröjt. De som bor i byn kan leva ett någotsånär riskfritt liv i sin by. Sorgligt nog finns det många byar som helt står i ruiner eftersom byinvånarna inte vågar återvända delvis på grund av minor.

Efter vårt besök på skolan så får vi se en del av byn som inte var röjd från minor. Vi åker uppåt bergen, vyn var fantastisk! Man kan se på vegetationen var minorerna är, där buskar och gräset fått härja fritt var det minerat. Där man såg att folk brukade jorden,

där gräset var klippt var det minfritt. När vi stiger ur bilen ser vi en gammal dam som är och utfodrar sina kor på en äng, våran värd berättar att det var ett oröjt ställe hon befann sig på. Det kunde mycket väl finnas minor där hon och hennes kor gick. Många människor beträder minfält mycket väl medvetna om farorna, antingen så måste dom eftersom de är fattiga och i behov av till exempel ved, eller antingen så bryr det sig inte. De bryr sig inte om dom dör, dom har inte mycket som är dem kärt, de har överlevt ett krig och de är kanske fattiga. Dom riskerar hellre livet för lite ved än fryser.

Efter besöket på ett oröjt minfält åker vi till kvinnan som vi träffat tidigare samma dag. Hennes hus är litet och byggt på traditionellt bosniskt vis. Huset består av ett rum med kök samt sovplats. De har tv och mobiltelefon men inga andra moderniteter, huset värms med vedspisen i köket. Vi slår oss ned i soffan och blir bjudna på en kopp örtthe samt kakor. Kvinnas far är också närvarande. Medan vi sippar på vårat the springer kvinnans son runt och bekantar sig med hela vårt resällskap, han är så söt som bara barn kan vara. Kvinnans far berättar om kriget, han förlorade sin son och sin sonson. Sonen och sonsonen hade flytt till FN:s säkerhetszon i Srebrenica där 8 000 bosniska män och pojkar avrättades framför ögonen på FN-soldaterna som inte fick göra något för att stoppa massakern. De som dödade alla dessa människor var bosnienserbiska styrkor under ledning av general Ratko Mladić.

Sedan lämnar vi Podzeplje och ger oss iväg mot den by där vi skulle få ta del av minröjning på plats. Under de tidigare dagarna hade vi fått höra väldigt mycket om röjning, och nu såg jag fram emot att få se hur dom gjorde. När vi kom fram möttes vi av några herrar i röda overaller, på grund av lite bristande tidsplanering från våran sida så hade dom fått stå och vänta på oss i två timmar. Minröjarna är medelålders män, dom har inga kvinnliga minröjare på den platsen vi var. Undrar om det finns några kvinnliga minröjare?

Vi går genom byn för att komma till platsen som de röjde för tillfället, vi går över ett ställe där de röjt med maskiner några dagar före. Marken är gropig och lerig eftersom maskinerna slår igenom jorden med hjälp av kedjor som snurrar väldigt fort. Kedjorna tränger ner i jorden till ca 25 cm djup, eftersom det är på det djupet minorna ligger. Maskinerna är byggda på ett sådant sätt att de detonerar och förstör minorna. Föraren sitter helt säkert i maskinen, han märker oftast inte när en person mina detoneras, men om det är en anti-tank mina så skakar det till rejält och maskinens kedjor går oftast sönder.

Den första minröjningsmetoden vi får se var just maskiner. Det är en väldigt bullrig men effektiv procedur. Maskiner kan dock bara användas på platt mark där det inte är så mycket vegetation, och de röjer bara till 80%.

Den andra metoden vi får se är minhundar. De hade satt upp en ruta på redan röjd mark där de visade hur hundarna och hundföraren jobbade. Hunden och hundföraren var väldigt samspelade, hundföraren visade var hunden skulle söka, sedan genomsökte hunden marken mycket noggrant. När hunden känner lukten av en mina sätter den genast sig ner och markerar. Nackdelen med att använda hundar är att de inte kan jobba lika långa arbetspass som människor. Hunden kan heller inte jobba då det är som varmast under dagen. En annan nackdel är att somliga människor är misstänksamma och tvivlar på hundarnas kompetens.

Men fördelarna med hundarna är att de kan jobba i dålig terräng, där man inte kan använda sig av maskiner. De är också väldigt träffsäkra och missar sällan en mina.

Vi får även se prov på manuell minröjning, men då också på ett redan minröjt område. Dom använder sig delvis av metalldetektorer för att hitta minorna, det finns dock minor som knappt innehåller metall vilket gör dom svåra att hitta med metalldetektorer. Dom använder sig också av metallpinnar som dom sticker ner i jorden med en viss vinkel för att inte detonera minorna, på så sätt känner de var minorna finns. Minröjarna har speciella skyddskläder på sig ifall att någon mina skulle detoneras. De flesta dödsfallen bland minröjarna beror på att minröjarna inte följer dom regler som finns och därför tar onödiga risker.

Det finns många olika sorters minor. Anti-tank minor är sådana som används mot stridsvagnar, de detoneras när det blir utsatta för ett tryck på minst 150 kilo. En personmina detoneras av ett tryck på minst 3 kilo.

Det flesta minor detoneras första gången man går på dem, men det finns minor som man kan gå på flera gånger innan de detoneras. Så kallade fjärilsminor är utformade på ett sådant sätt att de attraherar barn, de har klara färger som gör att barn tror att det är leksaker. Andra minor detonerar sig själv utan att någon går på dem efter en viss tid.

Efter vi får ta del de olika röjningsmetoderna får vi se det minfältet som de håller på röja för tillfället. Marken är upprutad med knallröda band, det finns små gångar där de som arbetar kan gå. Det finns rutor för att visa var man har röjt och var man ska röja.

Vi tackar minröjarna och åker mot Pale där vi ska träffa en man som blivit skadad under kriget. Före kriget hade han haft en liten "caffeshop", men den hade förstörts under kriget. Nu har han fått hjälp med att låna pengar till en begagnad kopiator och nu han sålde fotokopior. Hela hans familj jobbade i fotokopieaffären. När vi kommer dit var hans fru och hans barn där. Han berättar att han hade blivit skjuten av en sniper under kriget. Kulan hade gått in genom vänster tinning och gått ut genom höger tinning. Han överlevde men förlorade sitt ena öga. Han förlorade även synen på det andra ögat. Han hade varit på många olika sjukhus i flera olika länder för att återställa det andra ögat - inget har än lyckats. Han sa att hoppet är det sista som dör, han hoppas fortfarande på att återfå sin syn.

Korruption 13 oktober fredag

Dagens aktiviteter är få, det enda vi har på dagordningen är ett besök på svenska ambassaden. Vi träffar Joakim Molander, det var skönt att få höra och prata svenska efter alla föreläsningar på engelska. Han berättar om det allmänna läget i Bosnien och om hur Sida hjälper till. Sida finansierar byggmaterial till återvändare så att de kan återvända till den by dom bodde i innan kriget och bygga upp sina hus. 250 miljoner kronor i bistånd ger Sida till Bosnien. Han berättade om Bosniens komplicerade politiska situation. Staten Bosnien och Hercegovina styrs av ett folkvalt presidentråd bestående av tre folkvalda personer som omväxlande innehar ordförandeskapet, en bosniak, en serb och en kroat. Det är nästintill omöjligt att få igenom en lag eftersom serberna inte går med på något som gagnar bosniakerna och vice versa. Som tur är finns det en av FN utsedd hög representant som hjälper till så vissa lagar kan gå igenom. Den internationella höge representantens huvudsakliga roll är att se till att Dayton-fredsavtalet följs.

Det finns få statliga departement, finns inget departement för till exempel hälsa eller utbildning, dom har även stora problem med korruption i de administrativa delarna. Det finns många lokala insamlingar till apotek och sjukvård. Arbetslösheten är väldigt hög, det är svårt att veta vem som äger vilken mark. Eftersom det privata ägandet av mark försvann under kommunismen så återinförs det nu och systemet digitaliseras.

Det är väldigt svårt att starta företag eftersom det behövs hundra olika tillstånd och på varje tillståndsnivå förekommer korruption så man måste vanligtvis muta sig till alla hundra tillstånd vilket blir kostsamt.

Det finns även ett fenomen som kallas spökarbetare, vilket betyder att de som jobbade på till exempel ett statligt sågverk innan kriget tror att om någon öppnar sågverket igen, jobbar de fortfarande där och ska därför ha lön för de åren som sågverket var stängt. Det är svårt att hitta någon vill starta upp något eftersom de inte har råd att betala tio årslöner till dom som jobbade där förut. Därför står många fabriker stilla.

Hemfärd den 14 oktober 2006

Innan vi åker till flygplatsen bestämmer vi oss för att besöka platsen där Franz Ferdinand sköts, se rosorna som fanns på trottoaren samt besöka Dobrinja-Batmir tunneln. Skotten i Sarajevo var det som utlöste första världskriget, det var då Franz Ferdinand blev mördad.

Under Balkankriget var Sarajevo omringat, det fanns soldater i bergen runt Sarajevo, det enda sättet att ta sig in och ut genom Sarajevo var ur en ca 800 m lång och 160 centimeter hög tunnel som kallas Dobrinja-Batmir tunneln. Intill tunneln finns det ett museum som visar hur de byggde tunneln samt hur det var under kriget. Rosorna i trottoaren är granathål som har fyllts med röd färg. Dessa rosor var utspridda över centrala Sarajevo. På platsen där Franz Ferdinand blev mördad finns en skylt där händelsen uppmärksammades. Trots att själva platsen inte var så spektakulär känns det viktigt att få ha varit där.

Nu är det dags att lämna Bosnien. Det känns som att jag vill stanna längre, jag vill följa denna stad längre, jag vill se denna stad utvecklas. Jag vill se när biblioteket restaureras, jag vill se när Podzeplje samt andra byar vi besökt är minfria. Jag vill se ett fungerande Bosnien, utan korruption. Jag vill se enat ett land, inte ett land i flera delar. Jag vill se skolan i Kratine öppnas. Jag vill se ett enat folk. Jag förstår att min vision är långt bort från att infrias.

Men jag vill vara med på vägen. Jag kommer inte att kunna släppa Bosnien bara för att jag lämnar landet. Jag är inspirerad och förtvivlad på samma gång. Minnena av alla människor jag mött kommer alltid vara med mig. Alla ansikten, människorna som hade fått sin by röjd från minor tack vare Röj-en-mina, den gamla kvinnan som utfodrade sina kor på ett minfält, Tiggaren utan ett ben och utan en hand, den blinda mannen i Pale. Jag kommer heller aldrig glömma Sarajevos krigsär, det flesta ärren såg mest ut som vidöppna sår som ber om helande.

Vill du veta hur du kan göra för att hjälpa till?
Gå in på www.roj-en-mina.nu